

Walcherse ketens

Gerhard de Kok

Walcherse ketens

De trans-Atlantische slavenhandel
en de economie van Walcheren,
1755-1780

WalburgPers

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van

Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm
Directie der Oostersche Handel en Reederijen
Familiefonds Hurgronje
Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland
Stichting Unger - van Brero Fonds
Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands Zeedienst
Van de Velde Publicatiefonds

Het Van de Velde Publicatiefonds bevordert het cultuurhistorische besef op Walcheren en van de stad Vlissingen in het bijzonder, in de vorm van publicaties, in de breedste zin van de betekenis. Het fonds is ontstaan uit de uitoefening van het uitgeversvak door vier generaties François van de Velde in Vlissingen.

Afbeeldingen omslag

Voorzijde: Het Franse slavenschip Marie-Séraphique. Musée d'histoire de Nantes.
Detail van het schilderij Zeegezicht (1876) door Charles-François Daubigny, Rijksmuseum Amsterdam.
Legaat van de heer A. van Wezel, Amsterdam.
Flappen: Haven van Middelburg: Rijksmuseum Amsterdam, BI-B-FM-116-45.
Pagina uit de boekhouding van de MCC: Zeeuws Archief.
Houtzaagmolens: Zeeuws Archief, collectie KZGW.

Omslagontwerp

Erwin Bomans^{BNO} Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk

Daniëlle Balk, Studio VER VANDAAN, Apeldoorn

Ontwerp kaarten pagina 24 en 82

Bert Stamkot

© 2020 Gerhard de Kok, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2020 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462494657
NUR 688

Inhoud

Woord vooraf | 7

Inleiding | 9

1 De Walcherse slavenhandel | 21

1.1 Walcheren en de Nederlandse slavenhandel | 21

1.2 Regionale concentratie | 36

1.3 Conclusie | 45

2 Organisatie en financiering | 47

2.1 Organisatievormen en slavenhandelaren | 48

2.2 Investeerders | 59

2.3 Kapitaalbehoefte | 67

2.4 Conclusie | 76

3 Winst en wanbetaling | 77

3.1 Markstructuur van de Walcherse slavenhandel | 77

3.2 Winstgevendheid van de MCC-slavenhandel | 84

3.3 Winsten, kasstromen en krediet | 93

3.4 Conclusie | 104

4 Het maritieme bedrijf | 107

4.1 Slavenhandel en scheepsbouw | 107

4.2 Scheepsbenodigdheden en victualie | 115

4.3 Financiële dienstverlening aan slavenschepen | 122

4.4 Slavenschepen en zeelieden | 132

4.5 Conclusie | 139

5 Het handelsbedrijf | 141

5.1 West-Afrikaanse markten en Walcherse cargazoenen | 141

5.2 Textiel, de slavenhandel en Walcheren | 151

5.3 Buskruit: een Walcherse specialiteit | 159

5.4 Europese distributieketens | 162

5.5 Conclusie | 170

6 De Walcherse hoofdnegotie | 171

6.1 Slavenhandelaren over het belang van hun sector | 171

6.2 De slavenhandel en de lokale economie | 178

6.3 Gerelateerde handelstakken | 187

6.4 Conclusie | 197

Conclusie | 199

Bibliografie | 205

Register op scheeps- en persoonsnamen | 217

Noten | 221

Woord vooraf

Een boek over de economische impact van de slavenhandel is niet makkelijk te schrijven. Aan de ene kant puilen de archieven uit van menselijk leed. Er zijn afschuwelijke verhalen, bijvoorbeeld over een Afrikaanse jongen die van een slavenschip sprong en direct door haaien werd verscheurd. Of over een Afrikaanse vrouw die zo ziek was dat de scheepschirurgijn haar niet meer kon helpen. Ze bleef dagenlang aan dek liggen met een opgezwollen buik, tot ze uiteindelijk overleed. Zo zijn er nog talloze voorbeelden te vinden van leed en geweld.

Aan de andere kant bevatten de archieven kille cijfers over winst en verlies, debet en credit. Voor dit onderzoek dook ik in de boekhouding van de Middelburgse Commercie Compagnie, de grootste slavenhandelaar van Nederland in de achttiende eeuw. Vanuit economisch-historisch perspectief is het een prachtig en uniek archief. Het bevat vrijwel de complete boekhouding van het achttiende-eeuwse bedrijf. Tegelijk is het archief een weerspiegeling van een handelstak die zoveel mensen zoveel pijn heeft gebracht. Dit boek heeft als onderwerp de lokale economische impact van de slavenhandel op Walcheren, maar ik zal de slachtoffers van deze handel in mensen regelmatig noemen. Voor hen was de overtocht op Walcherse slavenschepen onderdeel van een lange, vreselijke nachtmerrie. Zij betaalden de hoogste prijs voor de economische activiteit die over hun ruggen werd gegenereerd.

Dit boek is een bewerkte en ingekorte versie van het proefschrift waarop ik in 2019 aan de Universiteit Leiden promoveerde. Op deze plek wil ik in het bijzonder Henk den Heijer bedanken voor zijn toegewijde ondersteuning. Daarnaast ben ik veel dank verschuldigd aan mensen die delen van mijn onderzoek in verschillende stadia becommentarieerden (in alfabetische volgorde): Miet Adriaens, Càtia Antunes, Christiaan van Bochove, Ulbe Bosma, Pepijn Brandon, Paul Brusse, Tamira Combrink, Angus Dalrymple-Smith, Karel Davids, Anita van Dissel, Piet Emmer, Karwan Fatah-Black, Johan Francke, Karin Lurvink, Gert Oostindie, Ruud Paesie, Damian Pargas, Julie Svastalog, Ad Tramper, Ans Vervaeke en Peer Vries. Eventuele fouten komen uiteraard voor mijn rekening. Veel dank ook aan de medewerkers van het Zeeuws Archief.

Het MCC-archief is in de afgelopen jaren gedigitaliseerd, net als enkele andere door mij geraadpleegde archieven. Waar mogelijk heb ik in het notenapparaat scannummers toegevoegd, zodat iedereen met een internetverbinding de archiefstukken waar ik naar verwijst zelf op kan zoeken.

Gerhard de Kok

Scheveningen, januari 2020

De Britse schilder J.M.W. Turner creëerde dit schilderij in 1840 naar aanleiding van de gebeurtenissen op de Zong. Museum of Fine Arts, Boston.

Inleiding

Het is rustig in de Oude Werfstraat in Middelburg. Langs een rij lage, witte huisjes uit het begin van de twintigste eeuw staan enkele plantenpotten met fris groen en kleurrijke bloemen. Een geparkeerde fiets rust tegen een gevel. Recht tegenover de huisjes staat een doorsnee appartementencomplex met bijbehorende parkeerplaats. De gemeente heeft een klein speelplaatsje aangelegd, die er op het moment verlaten bij ligt. In de straat heerst een vredige stilte, maar die stilte verbergt een geheim. Ongeveer op de plek van de witte huisjes was het in de achttiende eeuw een drukte van belang. Timmerlieden bouwden er slavenschepen, waaronder een van de beruchtste slavenschepen uit de geschiedenis van de trans-Atlantische slavenhandel. In 1777 legden arbeiders hier de laatste hand aan de *Zorg*, een schip dat Engelse kapers later veroverden en omdoopten tot *Zong*. De Engelse kapitein van de *Zong* besloot in 1781 om ruim 130 Afrikaanse mannen, vrouwen en kinderen overboord te gooien in het Caribisch gebied, naar eigen zeggen vanwege een dreigend gebrek aan drinkwater. Door deze moordpartij konden de eigenaren van het schip de Afrikanen niet als slaaf verkopen. De financiële schade claimden ze bij hun verzekeraars. Voor Engelse abolitionisten waren de afschuwwekkende gebeurtenissen eens te meer een bewijs van het gruwelijke karakter van de handel in mensen. Toen zij deze zaak in de jaren tachtig van de achttiende eeuw onder de aandacht van een groter publiek wilden brengen, stond op de Middelburgse werf alweer een nieuw slavenschip op stapel.¹

De gruwelijke historie van de *Zong* is misschien het bekendste verhaal in de geschiedenis van de trans-Atlantische slavenhandel. Over meer van de schepen die op deze plek gebouwd zijn vallen echter weezinwekkende verhalen te vertellen. Neem het in 1749 opgeleverde *Middelburgs Welvaren*. Kapitein Job Gerritsen vertrok in het najaar van 1750 op dat fregatschip van de West-Afrikaanse kust op weg naar Zuid-Amerika. Aan boord waren zo'n 260 Afrikanen die hij had gekocht om in de kolonie Berbice af te leveren. Op de vroege morgen van donderdag 17 december 1750 kwam een groep Afrikaanse mannen op het schip tegen hun gevangenschap in opstand. Zij bevonden zich tussendeks en hadden hun boeien losgebroken. De Europese bemanning was ver in de minderheid. Er waren zo'n dertig bemanningsleden aan boord en een deel van hen was bovendien ziek. Met moeite konden de zeelieden voorkomen dat de voor hun vrijheid vechtende mannen aan dek kwamen, waar een kleine groep Afrikanen zich afzijdig hield. De opstand